№4 (62)
2020

Qazaqstan Respýblıkasy Zańnama jáne quqyqtyq aqparat ınstıtýtynyń JARSHYSY

gylymı-quqyqtyq jýrnal

Құрылтайшы және баспагер:
«Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға арналған басылымдар тізіліміне енгізілген (ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж. №894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы
Сәрпеков Р.Қ. *(Нұр-Сұлтан, Қазақстан) – (төраға)*
Абайділдинов Е.М. *– з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Абызов Р.М. *– з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Белых В.С. *– з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)*
Губин Е.П. *– з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Мельник Р.С. *– з.ғ.д. (Киев, Украина)*
Моисеев А.А. *– з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Муромцев Г.И. *– з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Рахметов С.М. *– з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Малиновский В.А. *– з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Унзила Шапақ *– з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*

Бас редактор
Дүйсенов Е.А. *– з.ғ.к.*

Редакциялық алқа құрамы
Азер Алиев *– PhD (Киль, Германия)*
Айымбетов М.А. *– ҚР еңбек сіңірген мәдениет қайраткері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Байниязова З.С. *– з.ғ.к. (Саратов, Ресей)*
Қазбаева Ә.Ғ. *– з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Казиев З.Ғ. *– з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Қайырбаева Л.К. *– PhD (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Кизова А.Ж. *– (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Қоныс В.Т. *– з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Құлжабаева Ж.О. *– з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Нұрғазинов Б.Қ. *– з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Нұрмағамбетов Р.Ғ. *– PhD (Челябинск, Ресей)*
Примашев Н.М. *– з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Рахымбердин К.Х. *– з.ғ.д. (Өскемен, Қазақстан)*
Тегізбекова Ж.Ч. *– з.ғ.к. (Бішкек, Қырғызстан)*

Журнал редакциясы
Джамбуршин К.А.
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жұмагелдина Б.Ж.
Байленова А.Қ.
тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігі Ақпарат комитетінің БАҚ есепке қою туралы куәлігі № 17761-Ж 25.06.2019 ж. (Алғашқы есепке қою кезі №6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы:
Қазақстан Республикасы, 010000,
Нұр-Сұлтан қ., Д. Қонаев к., 12/1
«Сулы-жасыл желекжол» БО
тел.: 8(7172) 57-03-42
www.zqai.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы 7

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.Қ. СӘРПЕКОВ Құқықтық кеңістікті цифрландыру 12

Л.Т. ЖАНҰЗАҚОВА, Б.Қ. НҰРҒАЗИНОВ, А.А. КАРАЕВ Парламенттің заң шығару функциясы: нысаналы құзыреттілігінің кейбір мәселелері 25

С.К. ИДРЫШЕВА Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде мемлекеттік тілді қолдану саласындағы конституциялық заңдылықтың жай-күйі 35

С.К. УКИН, Н. САУЛЕН Қазақстан Республикасында нормативтік құқықтық актілердің күшіне енуіне және қолданысқа енгізілуіне заңдық талдаудың кейбір мәселелері 42

Б.А. ҚАЛМЫРЗАЕВ, Қ.Т. БИТЕМИРОВ, Б. НАҚЫПОВ Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі тұрғысынан діни экстремизмнің өзектілігін зерделеу мәселесі (Қазақстан Республикасының Терроризмге қарсы орталығы қызметі шеңберінде) 48

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

Е.В. ГОРЯЧЕВА Заңды тұлғалар туралы заңнаманы қолданудың кейбір мәселелері 61

С.А. ӘКІМБЕКОВА, М.Ж. БЕКТҰРҒАНОВ Қазақстан Республикасы Жоғарғы соты жанындағы халықаралық кеңес және оның азаматтық процестегі рөлі 66

Б.Ө. АЛТЫНБАСОВ Мемлекеттік университеттердің азаматтық құқықтық мәртебесінің реформасы: теориялық және практикалық мәселелер 73

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

Д.А. ФИНК, А.В. ПИПТЮК Адвокаттың сотқа дейінгі тергеу сатысында дәлелдеуге қатысуы (Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының материалдары бойынша) 82

К.Х. РАХИМБЕРДИН, Ю.Р. ГЕТА Қазақстандағы пробация: қазіргі кезеңдегі қалыптасу мен дамудың бірегей тәжірибесі 91

Н.Ж. АҒЫБАЕВ, Н.Қ. ИМАНҒАЛИЕВ Пенитенциялық жүйеде азаптауларды тергеу кезінде дәлелдемелерді процестік бекітудің кейбір мәселелері 96

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану

Е.М. АБАЙДІЛДИНОВ, А.Е. ӘБДІРАЙЫМОВА Қазақстанның жаңа экономикалық бағытының маңызды құрамдасы ретінде адамның жеткілікті дәрежеде тамақтану құқығын қамтамасыз ету 104

Д.Б. АБДИЛЬДИНА, М.Ж. КУЛИКПАЕВА Қазіргі әлемдегі цифрлық кеңістіктегі сөз бостандығының кейбір аспектілері туралы 112

Т.В. ГАШНИКОВА Беларусь Республикасының және Еуразиялық экономикалық одаққа мүше басқа да мемлекеттердің заңнамасы бойынша экологиялық нормалау шектері туралы 118

Э.С. АБДРАХМАНОВА Халықаралық азаматтық процестік құқықтың заңнама жүйесіндегі орны мен рөлі 125

Құқықтық мониторинг
С.И. КЛИМКИН, Ә.Ғ. ҚАЗБАЕВА Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы туралы заңнаманың тиімділігін қоғамдық мониторингті іске асыру аясында талдау 132
А.Ө. ҚАЛИЕВА Заңдардың тиімділігін заңнама сапасын арттыру құралы ретінде талдау 142

Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан
Г.К. АҚЫЛБЕКОВА Қазақ және орыс тілдеріндегі заң мәтіндерінің теңтүпнұсқалығын қамтамасыз ету мәселесі туралы 150
Н.А. ХАМЗИНА Заң шығармашылығындағы кейбір оң беталыстар 156

Ғылыми өмір хроникасы
«Қазақстан Республикасының конституциясы – қоғам мен мемлекетті әлеуметтік жаңғыртудың іргелі негізі» online-халықаралық ғылыми-практикалық конференция туралы ақпараттық хабарлама, Нұр-Сұлтан қ., 2020 жылғы 26 тамыз 160
Қазақстан Республикасы Конституциясының 25 жылдығына арналған «Қазақстан Республикасында Қоғамдық сананы жаңғырту аясында мемлекеттік қызметшілердің кәсіби құқықтық мәдениетін қалыптастыру және нығайту» тақырыбындағы халықаралық ғылыми-практикалық конференция туралы ақпараттық хабарлама, Нұр-Сұлтан қ., 2020 жылғы 1-2 қыркүйек 166
Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институтында өткізілген көрмелер туралы ақпараттық хабарлама, Нұр-Сұлтан қ., 2020 жыл 170

«Жаршының» архивтік беттері
Ғ.С. САПАРҒАЛИЕВ Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару туралы кейбір пікірлер (ҚР ЗИ Жаршысы №1-2006 ж. - 5-8 бб.) 173
Д.Б. ТЕБАЕВ Академик Ғ.Сапарғалиевтің Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару туралы ғылыми жарияланымына қайта оралғанда 177

Есімнама
Заң ғылымдарының кандидаты, доцент Ж.О. Құлжабаеваның мерейтойына орай 180

Библиография
Р.С. Бевзенконың «Введение в российское право недвижимости». Вып. 2: «Принцип единства судьбы прав на земельный участок и на строения на нем» атты кітабына рецензия – М.: М-Логос, 2020. — 99 б. 181

Даналық ойлар 182

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан

научно-правовой журнал

№4 (62)
2020

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан»
Издается с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на сайте **www.zqai.kz**
Включен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по юридическим наукам
(Приказ ККСОН МОН РК №894 от 30.05.2013 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. *(Нур-Султан, Казахстан) – (председатель)*
Абайдельдинов Е.М. *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Абызов Р.М. *– д.ю.н. (Москва, Россия)*
Белых В.С. *– д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)*
Губин Е.П. *– д.ю.н. (Москва, Россия)*
Мельник Р.С. *– д.ю.н. (Киев, Украина)*
Моисеев А.А. *– д.ю.н. (Москва, Россия)*
Муромцев Г.И. *– д.ю.н.(Москва, Россия)*
Рахметов С.М. *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Малиновский В.А. *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Унзила Шапак *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*

Главный редактор
Дюсенов Е.А. *– к.ю.н.*

Состав Редакционной коллегии
Азер Алиев *– PhD (Киль, Германия)*
Айымбетов М.А. *– заслуженный деятель культуры РК (Нур-Султан, Казахстан)*
Байниязова З.С. *– к.ю.н. (Саратов, Россия)*
Казбаева А.Г. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Казиев З.Г. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Каирбаева Л.К. *– PhD (Нур-Султан, Казахстан)*
Киязова А.Ж. *– (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Конусова В.Т. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Кулжабаева Ж.О. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Нургазинов Б.К. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Нурмагамбетов Р.Г. *– PhD (Челябинск, Россия)*
Примашев Н.М. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Рахимбердин К.Х. *– д.ю.н. (Усть-Каменогорск, Казахстан)*
Тегизбекова Ж.Ч. *– к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)*

Редакция журнала
Джамбуршин К.А.
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жумагелдина Б.Ж.
Байленова А.К.
тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке на учет СМИ № 17761-Ж от 25.06.2019 г. Комитета информации Министерства информации и коммуникаций Республики Казахстан
(Первичная постановка на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)
Адрес:
Республика Казахстан,010000,
г. Нур-Султан, ул. Д. Конаева, 12/1
БЦ «На Водно-зеленом бульваре»
тел.: 8 (7172) 57-03-42
www.zqai.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Колонка редакции ... 8

Конституционное и административное право

Р.К. САРПЕКОВ Цифровизация правового пространства ... 12

Л.Т. ЖАНУЗАКОВА, Б.К. НУРГАЗИНОВ, А.А. КАРАЕВ Законодательная функция парламента: некоторые вопросы предметной компетенции ... 25

С.К. ИДРЫШЕВА Состояние конституционной законности в сфере применения государственного языка в законодательных актах Республики Казахстан ... 35

С.К. УКИН, Н. СӘУЛЕН Некоторые вопросы юридического анализа вступления в силу и введения в действие нормативных правовых актов в Республике Казахстан ... 42

Б.А. ҚАЛМУРЗАЕВ, Қ.Т. БИТЕМИРОВ, Б. НАКИПОВ К вопросу об актуальности изучения религиозного экстремизма в контексте национальной безопасности Республики Казахстан (в рамках Антитеррористического центра Республики Казахстан) ... 48

Гражданское и гражданско-процессуальное право

Е.В. ГОРЯЧЕВА Некоторые проблемы применения законодательства о юридических лицах ... 61

С.А. АКИМБЕКОВА, М.Ж. БЕКТУРГАНОВ Международный совет при Верховном Суде Республики Казахстан и его роль в гражданском процессе ... 66

Б.О. АЛТЫНБАСОВ Реформы гражданско-правового статуса государственных университетов: теоретические и практические вопросы ... 73

Уголовное право и уголовный процес

Д.А. ФИНК, А.В. ПИПТЮК Участие адвоката в доказывании на стадии досудебного расследования (по материалам Республики Казахстан и Российской Федерации) ... 82

К.Х. РАХИМБЕРДИН, Ю.Р. ГЕТА Пробация в Казахстане: уникальный опыт становления и развития на современном этапе ... 91

Н.Ж. АГИБАЕВ, Н.К. ИМАНГАЛИЕВ Некоторые вопросы процессуального закрепления доказательств при расследовании пыток в пенитенциарной системе ... 96

Международное право и сравнительное правоведение

Е.М. АБАЙДЕЛЬДИНОВ, А.Е. АБДИРАЙЫМОВА Обеспечение прав человека на достаточное питание как важнейшая составляющая нового экономического курса Казахстана ... 104

Д.Б. АБДИЛЬДИНА, М.Ж. КУЛИКПАЕВА О некоторых аспектах свободы слова в цифровом пространстве в современном мире ... 112

Т.В. ГАШНИКОВА О пределах экологического нормирования по законодательству Республики Беларусь и других государств-членов Евразийского экономического союза ... 118

Э.С. АБДРАХМАНОВА Место и роль международного гражданского процессуального права в системе законодательства ... 125

СОДЕРЖАНИЕ

Правовой мониторинг

С.И. КЛИМКИН, А.Г. КАЗБАЕВА Анализ эффективности законодательства Республики Казахстан о Национальной палате предпринимателей в свете реализации общественного мониторинга ... 132

А.У. КАЛИЕВА Анализ эффективности законов как инструмент повышения качества законодательства ... 142

Из практики законотворчества на государственном языке

Г.К. АКЫЛБЕКОВА Об обеспечении аутентичности текстов законов на казахском и русском языках ... 150

Н.А. ХАМЗИНА Некоторые положительные тенденции в законотворчестве ... 156

Хроника научной жизни

Информационное сообщение об online-международной научно-практической конференции «Конституция Республики Казахстан – фундаментальная основа социальной модернизации общества и государства», г. Нур-Султан, 26 августа 2020 года ... 162

Информационное сообщение омеждународной научно-практической конференции «Формирование и укрепление в Республике Казахстан профессиональной правовой культуры государственных служащих в свете модернизации общественного сознания», посвященной 25-летию Конституции Республики Казахстан, г. Нур-Султан, 1-2 сентября 2020 года ... 167

Информационное сообщение о выставках, проведенных в Институте законодательства и правовой информации Республики Казахстан, г. Нур-Султан, 2020 год ... 171

Архивные страницы «Вестника»

Г.С. САПАРГАЛИЕВ Некоторые соображения о местном самоуправлении в Республике Казахстан (статья в Вестнике ИЗ РК №1-2006 г. - С. 5-8) ... 173

Д.Б. ТЕБАЕВ Возвращаясь к научной публикации академика Г. Сапаргалиева о местном самоуправлении в Республике Казахстан ... 177

Персоналии

К юбилею кандидата юридических наук, доцента Кулжабаевой Ж.О. ... 180

Библиография

Рецензия на книгу Бевзенко Р.С. Введение в российское право недвижимости. Вып. 2: Принцип единства судьбы прав на земельный участок и на строения на нем. - Москва: М-Логос, 2020. — 99 с. ... 181

Мудрые мысли ... 182

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal

№4 (62)
2020

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №894 from 05.30.2013)

Editorial Council members
Sarpekov R.K. *(Nur-Sultan, Kazakhstan) – (Chairman)*
Abaydeldinov E.M. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Abyzov R.M. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Belih V.S. – *d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)*
Gubin E.P. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Melnik R.S. – *d.j.s. (Kiev, Ukraine)*
Moiseev A.A. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Muromcev G.I. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Rahmetov S.M. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Malinovski V.A. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Unzila Shapak – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Chief Editor
Dyussenov Ye.A. – *c.j.s.*

Editorial Board members
Azer Aliyev – *PhD (Kiel, Germany)*
Aiymbetov M.A. – *Honored Worker of Culture of Kazakhstan, (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Bainiyazova Z.S. – *c.j.s. (Saratov, Russian)*
Kazbayeva A.G– *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kaziyev Z.G. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kairbaeva L.K. – *PhD (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kiyazova A.Zh. – *(Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Konusova V.T. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kulzhabayeva Zh.O. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Nurgazinov B.K. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Nurmagambetov R.G. – *PhD (Chelyabinsk, Russian)*
Primashev N.M. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Rakhimberdin K.H. – *d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)*
Tegizbekova Zh.Ch. – *c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)*

The editorial staff
Dzhamburshin K.A.
Koltubayeva G.B.
Yerdesheva D.T.
Zhumageldina B.Zh.
Bailenova A.K.
tel .: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)
Address:
The Republic of Kazakhstan,
010000, Nur-Sultan, D. Konaev str., 12/1
BC «On the water-green boulevard»
tel .: 8(7172) 57-03-42
www.zqai.kz
e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial 10

Constitutional and Administrative Law

R.K. SARPEKOV Digitalization of the legal space 12

L.T. ZHANUZAKOVA B.K. NURGAZINOV, A.A. KARAEV Legislative function of the parliament: some of the issues of substantive competence 25

S.K. IDRYSHEVA State of constitutional legality in the sphere of state language application in the legislative acts of the Republic of Kazakhstan 35

S.K. UKIN, N. SAULEN Some questions a legal analysis of the entry into force and enactment of regulatory legal acts in the Republic of Kazakhstan 42

B.A.KALMYRZAEV, K.T. BITEMIROV, B. NAKIPOV On the relevance of studying religious extremism in the context of national security of the Republic of Kazakhstan (within the framework of the Anti-terrorist center of the Republic of Kazakhstan) 48

Civil and Civil Procedure Law

Y.V. GORYACHEVA Some problems in applying the law on legal entities 61

S.A. AKIMBEKOVA, M.ZH. BEKTURGANOV International council of the Supreme court of the Republic of Kazakhstan and its role in civil proceedings 66

B.O. ALTYNBASSOV Reforms of the civil legal status of public universities: theoretical and practical issues 73

Criminal law and Criminal procedure

D.A. FINK, A.V. PEPTYUK Participation of a lawyer in evidence at the pretrial investigation stage (based on the materials of the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation) 82

K.KH. RAKHIMBERDIN, J.R. GETA Probation in Kazakhstan: unique experience of formation and development at the present stage 91

N.ZH. AGIBAYEV, N.K. IMANGALIEV Some issues of procedural consolidation of evidence in the investigation of torture in the penitentiary system 96

International law and Comparative law

Y.A. ABAIDELDINOV, A.Y. ABDIRAIYMOVA Ensuring the human right to adequate food as an essential part of Kazakhstan's new economic course 104

D.B. ABDILDINA, M.ZH. KULIKPAEVA Some aspects of freedom of speech within digital space in the modern world 112

T.V. GASHNIKOVA On the framework of environmental normalization under the legislation of the Republic of Belarus and other member states of the Eurasian economic union 118

E.S. ABDRAKHMANOVA The place and role of International civil procedure law in the legal system 125

CONTENT

Legal monitoring

S.I. KLIMKIN, A.G. KAZBAYEVA Analysis of the effectiveness of legislation of the Republic of Kazakhstan on National chamber of entrepreneurs in the light of implementation of public monitoring 132

A.U. KALIEVA Analysis of the effectiveness of laws as a tool to improve the quality of legislation 142

From the lawmaking practice in the official language

G.K. AKYLBEKOVA On ensuring the authenticity of the law texts in kazakh and russian languages 150

N.A. KHAMZINA Some positive trends in law-making 156

The Chronicle of Scientific Life

Informational note about online-international scientific and practical conference «The Constitution of the Republic of Kazakhstan is the fundamental basis for the social modernization of society and the state», Nur-Sultan, August 26, 2020 164

Information note on the international scientific and practical conference «Formation and strengthening in the Republic of Kazakhstan of the professional legal culture of civil servants in the light of the modernization of public consciousness», dedicated to the 25th anniversary of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan, September 1-2, 2020 168

Informational note about exhibitions held at the Institute of legislation and legal information of the Republic of Kazakhstan city of Nursultan, 2020 170

The archive pages of the«Bulletin»

G. SAPARGALIYEV «Some considerations on local self-government in the Republic of Kazakhstan» (article in the Bulletin of the IL RK No. 1-2006 - P. 5-8) 173

D.B. TEBAYEV Returning to academician G. Sapargaliyev's scientific publication on self-government in the Republic of Kazakhstan 177

Personalities

For the anniversary of the candidate of legal Sciences, associate Professor Zh.O. Kulzhabaeva 180

Bibliography

Review of the book Bevzenko R.S. Introduction to Russian real estate law. 2: the principle of unity of the fate of rights to land and buildings on it. - Moscow: M-Logos, 2020. - 99 p. 181

Wise thoughts 182

УДК 349

ҚҰҚЫҚТЫҚ КЕҢІСТІКТІ ЦИФРЛАНДЫРУ

Рамазан Құмарбекұлы Сәрпеков
Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының директоры, Нұр-Сұлтан қаласы, Қазақстан Республикасы; e-mail: instzak-kz@mail.ru

Түйін сөздер: *цифрлық ұмытуға құқық, цифрлық технологиялар, киберқауіпсіздік, жасанды интеллект, бейнетүсірілім арқылы жауап алу, Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты.*

Аннотация. *Бұл мақалада автор цифрландыруды құқықтық реттеудің өзекті мәселелерін, цифрландыру саласындағы бағдарламалық құжаттарды қарастырады. Ақпараттық технологиялар саласындағы қарым-қатынастарды реттеуге фикциялық ақпаратты қолдануды қарастыру ұсынылады. Сондай-ақ осы жұмыста ақпаратты таратпау және құпиялылықты сақтау жөніндегі міндеттерді орындауды қамтамасыз етудің, жеке өмірге қол сұғылмаушылық кепілдіктерімен, жеке және отбасылық құпиямен Конституция деңгейінде бекітілген дербес деректерді қорғау институтын дамытудың маңызды аспектілеріне назар аударылады.*

Сондай-ақ, заңнамалық реттеудің өзекті мәселелері және ұмыту құқығын (цифрлық өлім) орнату бойынша шетелдік тәжірибе, блокчеин, биткоин, киберқауіпсіздік, құқықтық субъектілік, құқықтық мәртебе және жасанды интеллект (бұдан әрі – ЖИ) тасымалдаушыларының іс-әрекеті үшін жауапкершілік қаралды. ЖИ тасымалдаушыларының қатысуымен деликтерге рұқсат беру және өзін-өзі оқыту функциясы бар ЖИ тасымалдаушыларына арналған ерекшеліктерімен өндірушінің жауапкершілігін белгілеу бойынша авторлық ұсыныс берілді. Роботтарды өндірушілер үшін шетелдерде, атап айтқанда Германияда, Оңтүстік Кореяда, АҚШ-та қабылданған этикалық стандарттар қарастырылды,

Мақалада адам мен роботтың еңбегін бөлудің өзекті аспектілері, ғалымдардың білім беруді одан әрі дамытуға көзқарастары келтірілген. Сот төрелігін жүзеге асыру кезінде ЖИ пайдалану мүмкіндігіне талдау жүргізілді. Автор Қазақстан Республикасының Қылмыстық-процестік кодексінде көзделген қылмыстық іс бойынша іс жүргізуде дәлелдемелерді цифрлық технологияларды пайдалана отырып пайдалану мүмкіндігін неғұрлым толық пайдалану мақсатында ҚПК-ні жетілдіру жөнінде ұсыныстар берді.

Мақалада Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институтының нормативтік құқықтық актілерді электронды түрде орналастыру және ақпараттық-анықтамалық жүйелерді жүргізу, құқықтық насихат, құқықтық ақпарат берудің әдістері мен тәсілдерін цифрландыру саласындағы қызметі атап көрсетілген.

Қорытындыда цифрлық технологияларды пайдалану саласында қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеу тетігінің оңтайлы моделін құру саласындағы қазіргі заманғы заң доктринасының маңызды рөлі атап өтіледі.

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ПРАВОВОГО ПРОСТРАНСТВА

Сарпеков Рамазан Кумарбекович
Директор Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, г. Нур-Султан, Республика Казахстан; e-mail: instzak-kz@mail.ru

Ключевые слова: *право на цифровое забвение, цифровые технологии, кибербезопасность, искусственный интеллект, видеодопрос, Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан.*

Аннотация. *В данной статье автор рассматривает актуальные вопросы правового регулирования цифровизации, программные документы в сфере цифровизации. Предлагается рассмотреть применение фикций к регулированию отношений в сфере информационных технологий. Также в данной работе обращается внимание на важные аспекты обеспечения исполнения обязанностей по нераспространению информации и соблюдению конфиденциальности, развития института защиты персональных данных, подкрепленного на уровне Конституции гарантиями неприкосновенности частной жизни, личной и семейной тайны.*

Также рассмотрены актуальные вопросы законодательного регулирования и зарубежный

опыт по установлению права на забвение (цифровая смерть), регулирования блокчейна, биткойна, кибербезопасности, правосубъектности, правового статуса и ответственности за действия носителей искусственного интеллекта (далее – ИИ). Дано авторское предложение по разрешению деликтов с участием носителей ИИ и по установлению ответственности производителя с особенностями для носителей ИИ с функцией самообучения. Рассмотрены принятые в зарубежных странах этические стандарты для производителей роботов, в частности в Германии, в Южной Кореи, в США.

В статье приведены актуальные аспекты разделения труда человека и робота, точки зрения ученых на дальнейшее развитие образования. Проведен анализ возможности использования ИИ при отправлении правосудия. Автором в целях более полного использования предусмотренной Уголовно-процессуальным кодексом Республики Казахстан возможности использования в производстве по уголовному делу доказательств с применением цифровых технологий представлены предложения по совершенствованию УПК.

В статье отмечена деятельность Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан по размещению в электронном виде нормативных правовых актов и ведению информационно-справочных систем, в сфере правовой пропаганды, цифровизации методов и способов предоставления правовой информации.

В заключение отмечается важная роль современной юридической доктрины в сфере созданию оптимальной модели механизма правового регулирования общественных отношений в сфере использования цифровых технологий.

DIGITALIZATION OF THE LEGAL SPACE

Sarpekov, Ramazan K.
Director of the Institute of legislation and legal information of the Republic of Kazakhstan, Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan; e-mail: instzak-kz@mail.ru

Keywords: *the right to digital oblivion, digital technologies, cybersecurity, artificial intelligence, video survey, Institute of legislation and legal information of the Republic of Kazakhstan.*

Abstract. *In this article, the author examines current issues of legal regulation of digitalization, program documents in the field of digitalization. It is proposed to consider the application of fictions to the regulation of relations in the field of information technology. This paper also draws attention to the important aspects of ensuring compliance with the obligations of non-proliferation of information and confidentiality, the development of the institute of personal data protection, backed up at the constitutional level by guarantees of privacy, personal and family secrets.*

It also discusses current issues of legislative regulation and foreign experience in establishing the right to oblivion (digital death), regulation of blockchain, bitcoin, cybersecurity, legal personality, legal status and responsibility for the actions of artificial intelligence carriers (here in after – AI). The author's proposal is given to resolve torts involving AI carriers and to establish manufacturer's liability with features for AI carriers with the self-learning function. The ethical standards adopted in foreign countries for robot manufacturers, in particular in Germany, South Korea, and the United States, are considered.

The article presents current aspects of the division of labor between human and robot, the point of view of scientists on the further development of education. The possibility of using AI in the administration of justice is analyzed. In order to make more complete use of the possibility of using evidence applying digital technologies in criminal proceedings provided for by the Criminal procedure code of the Republic of Kazakhstan, the author presents proposals for improving the criminal procedure code.

The article highlights the activities of the Institute of legislation and legal information of the Republic of Kazakhstan on the placement of normative legal acts in electronic form and maintenance of information and reference systems, in the field of legal propaganda, digitalization of methods and methods of providing legal information.

In conclusion, the important role of modern legal doctrine in creating an optimal model of the mechanism legal regulation of public relations in the field of digital technologies is noted.

Ағымдағы онжылдықтың неғұрлым серпінді жаһандық үрдістерінің бірі цифрландыру болып табылады. Қазіргі заманғы Қазақстан қоғамының өміріне оның тегеурінді күшпен енуі жаңа ақиқатты қалыптастырды, оның орындылығы адамның бүкіл өмірлік тіршілігі саласында цифрлық технологияның пайдаланылуына саяды, бұл, өз кезегінде адам капиталының белсенді дамуына, экономиканы модернизациялауға, мемлекеттік және қоғамдық институттарды қайта құруға және тиісінше азаматтардың күнделікті өмір жағдайын жақсартуға септігін тигізеді. Қазақстан қоғамын «цифрландыру» процесінің тұжырымдамалық негізі мына нормативтік құқықтық актілер ережелерінде:

1) 2013 жылы бекітілген «Ақпараттық Қазақстан – 2020» мемлекеттік бағдарламасында;

2) Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы қаулысымен бекітілген «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасында;

3) Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспары туралы» 2010 жылғы 1 ақпандағы № 922 Жарлығында;

4) Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың: «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты 2018 жылғы 10 қаңтардағы жолдауында және басқаларда орнықтырылған.

Цифрландыру процесінің ықпалымен қоғамдық қатынастарды өзгерту құқықты модернизациялаудың алғышарты болатындығы жалпыға белгілі. Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев Қазақстан халқына өзінің «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты 2019 жылғы 2 қыркүйектегі Жолдауында Үкіметтің алдында заңнаманы: «Ақылды қалалар», үлкен деректер, 5G, блокчейн, цифрлық активтер, жаңа цифрлық қаржылық құралдар сияқты жаңа технологиялық құбылыстарға бейімдеу міндеті тұрғандығын атап көрсетті.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы індет деп мойындаған коронавирус таралуының жалпыға белгілі ахуалына орай цифрлық технологияны қолдану ерекше өзекті әрі қажетті шара болды. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаев Төтенше жағдай жөніндегі мемлекеттік комиссияның 2020 жылғы 11 мамырдағы қорытынды отырысында сөйлеген сөзінде экономика мен қоғамды цифрландырудың барлық процесіне жаңа серпін берудің маңыздылығын атап көрсетті. Телемедицинаны, алыстан оқыту режимін дамытуға, еліміздің барлық оқу орындарында цифрландыруды аяқтауға, Үкіметтің, министрліктердің, әкімдіктердің кеңестері мен отырыстарын қашықтықтан өткізуге назар аударды [1]. Бұл бүкіл мемлекет аумағында, әсіресе цифрлық технологияны пайдалануда бүгінгі күннің талаптарына бейімделу мәселелерін іздестірудің маңыздылығын көрсетеді.

Цифрландыру процесі қоғамдық қатынастардың шекарасы мен мазмұнын кеңейту арқылы оларды құқықпен реттеу нысанасына әсерін тигізеді. Әдебиетте әділетті түрде атап көрсетілгеніндей, бұрын құқықта белгісіз қоғамдық қатынастардың пайда болуымен көптеген құқықтық проблемалар туындады, олар көбінесе классикалық құқықтық доктриналарды қолданбай, сынап көру және қателесу арқылы шешілуде [2]. Заң шығарушы, біздің көзқарасымыз бойынша, қоғам прогресі барысында туындайтын жаңа қоғамдық қатынастарды көрінеу дәл (қатесіз) реттей алмайды. Бұл жағдайда біз фикцияны қолдану, яғни қоғамдық қатынастарды тиімді реттеу үшін белгілі бір құбылыстың бар екендігіне жол беруді пайдалану қажет деп есептейміз. Фикцияның баршаға белгілі мысалы заңды тұлға болып табылады, ол адам ретінде табиғи жанды құбылысқа ие емес, алайда сонымен қатар құқық субъектісі деп танылады. Фикцияны пайдалану, ең болмағанда олар туралы білім және оларды құқықтық қамтамасыз ету тетігінің тиімді тәсілдері неғұрлым айқын және толық болғанға дейін цифрлық технологияны қолдануды құқықтық реттеу саласына кіретін қоғамдық қатынастарды тұрақтандыруға мүмкіндік береді. Бұл орайда фикцияны жекелеген қандай да бір құқық нормаларын жөнге келтіру кезінде ғана емес, маңызды құқықтық институттарды құру кезінде де қолдану қажет.

Олардың негізгілерін қарастырайық.

Дербес деректерді қорғау. Ғылыми әдебиетте дербес деректерді қорғау институты жеке өмірге, жеке және отбасылық құпияға тиіспеушілік құқығына конституциялық кепілдік берумен бекітіледі. Бұл құқықтардың іске асырылуына орай өзге тұлғалардың мұндай ақпаратты таратпау және құпиялылықты сақтау жөніндегі заңдық міндеттерімен ұштастырылады [3].

Ақпараттық ортада дербес деректерді қорғау жөніндегі шетелдік тәжірибе қызықты. Жеке сипаттағы ақпаратты қорғау туралы заңнаманы қабылдаған бірінші ел ретінде Швецияның тәжірибесі назар аударарлық, ол оның күшін компьютерлік деректер базасында сақтаулы тұрған ақпаратқа қолданды. Құпиялылыққа құқық конституциялық деңгейде Оңтүстік Африка Республикасында белгіленді. Бұдан басқа, бұл елде Электрондық коммуникациялар және мәмілелер туралы, сондай-ақ Тұтынушылар құқықтарын қорғау туралы заңдарда жеке ақпаратты қорғау жөніндегі нормалар бекітілген. АҚШ-та ақпа-

раттық ортада жеке өмірді қорғауды қамтамасыз ету мәселесі «Online Personal Privacy Act» Заңымен реттеледі, онда Интернетті пайдаланушылардың дербес деректерін қорғау кепілдігі, оның ішінде пайдаланушылардың жеке сипаттағы ақпаратын пайдалану үшін компаниялар олардың келісімін алу міндеттілігі көзделеді [4].

Азаматтар туралы дербес мәліметтерді заңнамада белгіленген тәртіппен арнаулы мемлекеттік органдар, салық органдары, сондай-ақ қаржы ұйымдары, телекоммуникациялық компаниялар линиялары бойынша құқық қорғау қызметі саласындағы уәкілетті мемлекеттік органдар жинақтап, зерделеуі мүмкін екенін атап өткен жөн.

«Тауар» ретіндегі ақпарат үлкен құндылыққа және нарықта сұраныска ие болды, бұл оның сақталуын қамтамасыз ету проблемасын өзекті етеді. Бұл орайда цифрлық технологиялардың дамуы әрдайым өзекті құқықтық реттеумен ұласа бермейді, ал бұл саладағы заңнама тиімділігінің жеткіліксіздігі адам құқықтарын сақтауға теріс әсер етуі мүмкін.

Оның үстіне құқық қолдану практикасында нормативтік деңгейде өз шешімін талап ететін мәселелер байқалуда. Мысалы, «Дербес деректер және оларды қорғау туралы» Заңның 8-бабы 1-тармағының мазмұнынан заңнамада көзделген жағдайларды қоспағанда, дербес деректерді жинау мен өңдеудің міндетті шарты субъектінің немесе оның заңды өкілінің келісімі болып табылатынын[1] түсінген жөн.

«Дербес деректер және оларды қорғау туралы» Заңға сәйкес дербес деректерді өңдеуге келісім беру жеке өзі қол қойған қағаз жеткізгіште не электрондық цифрлық қолтаңбамен куәландырылған электрондық құжат арқылы мүмкін болатын проблема болып отыр.

Дербес деректер саласын, бірінші кезекте, электрондық сауда қозғайды. Жеке тұлғаларға бұл сауданы жүзеге асыруға интернет-дүкендер, интернет-алаңдар арқылы тауарларды, көрсетілетін қызметтерді және жұмыстарды өткізу үшін тиісті критерийлер ұсынылуға тиіс.

Сатушының өзі туралы, тауар туралы және сатып алу шарттары туралы беретін ақпаратының болуына және қолжетімділігіне назар аудару қажет деп есептейміз және мұндай ақпарат жеке тұлға Интернет желісінде тауарды сатып алу туралы шешім қабылдағанға дейін оған қолжетімді болуға тиіс. «Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы» Заңға сәйкес тұтынушы тауар, жұмыс, көрсетілетін қызмет туралы және сатушы (дайындаушы, орындаушы) туралы мәліметті алуға құқылы (10-бап), ал сатушы сатып алушыға мұндай ақпаратты беруге міндетті (25-бап)[2]. Қашықтықтан сауда жасау кезінде сатып алушының тауармен тікелей танысу мүмкіндігі болмайды [5]. Арнаулы әдебиетте Интернет-сайт сатушы туралы материалдық емес ақпаратты орналастыру орны ретінде ақпарат пен бағдарламалық қамтылымның үйлесімі болып табылатыны, соның салдарынан тұрақты өкілдік құра алмайтыны атап көрсетіледі. Әдебиетте Интернет желісіндегі сайттардың иелері, әдетте, серверлердің меншік иелері болып табылмайтыны да және сайтты орналастыру үшін мамандандырылған ұйымдардың қызметтерін пайдаланатындығы да көрсетіледі [6]. Сатушы туралы ақпарат жарамсыз болған жағдайда «қашықтықтан» сатып алған адамның тауарды ала алмайтындығымен қатар, оның сапасы жөнінде наразылық білдіру үшін мекенжайды анықтау мүмкін болмайтындығына орай тәуекел туындайды. Осыған байланысты қолданыстағы Сауда орындарынан тысқары жерлерде бөлшек сауда жасау қағидаларына[3] қашықтықтан сауда жасау дефинициясын енгізу, сондай-ақ серверлер иелерінің орналастыратын ақпарат үшін жауапкершілігі туралы мәселені заңнамалық реттеу ұсынылады.

Жеке тұлғаның өзі бейхабар бола отырып, оның дербес деректерін пайдаланып сатып алуды ресімдеу мүмкін екендігін атап айтқан жөн, мысалы, авиа немесе теміржол билеттерін сатып алу, онда азаматтың өзінің деректері және сол көлікпен өзімен бірге жүретін адамның деректері көрсетіледі.

Интернет-ресурстар азаматқа жұмыс іздеу үшін белгілі бір нысан бойынша авторизациядан өтуді және дербес деректерді көрсете отырып түйіндеме жасауды ұсынады. Дербес деректерді тарату азаматтың құқықтарын бұзбауға тиіс және «Дербес деректер және оларды қорғау туралы» Заңға сәйкес азамат мәліметтердің заңсыз алынғаны туралы мәлімдеуге құқылы, бұл Интернет-ресурс иесінің осы ақпаратты ашық қолжетімді жолмен не өзге де заңды негіздерде алу арқылы оның шыққан жерінің заңдылығы туралы растайтын материалдарға ие болу қажеттігіне әкеп соғады.

[1] «Дербес деректер және оларды қорғау туралы» 2013 жылғы 21 мамырдағы № 94-V Қазақстан Республикасының Заңы // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31396226 (жүгінген күн: 05.05.2020ж.).

[2] «Тұтынушылардың құқықтарын қорғау туралы» 2010 жылғы 4 мамырдағы № 274-IV Қазақстан Республикасының Заңы //https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30661723#pos=352;-44 (жүгінген күн: 06.05.2020ж.).

[3] «Желілік маркетинг, қоғамдық таратушылар, пошта арқылы және басқа да тәсілдермен сату жолымен сауда орындарынан тыс бөлшек сауда ережесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2005 жылғы 14 қыркүйектегі № 918 қаулысы //https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30023958#p os=13;-5 (жүгінген күн: 06.05.2020ж.)

Интернет желісінде дербес деректерді қорғауды қамтамасыз етудің өзекті мәселесі әрбір адамның цифрлық ұмытуға құқығы болып табылады.

Цифрлық өлім. Фейсбукті пайдаланушылардың саны миллиардтан астам деп белгіленіп отыр. Статистикаға қарағанда әрбір минут сайын Фейсбукты пайдаланушы үш адам қайтыс болады. Францияда 2016 жылғы 7 қазанда «Цифрлық республика туралы» Заң қабылданды, ол цифрлық өлімге құқықты - адам өлгеннен кейін онлайн-қызметті көрсетушілер немесе сенім білдірген тұлғалар берген Интернеттегі дербес ақпараттың тағдыры туралы оның ерік ниетін сақтауға құқығын көздейді[4]. Твиттер де пайдаланушы қайтыс болған жағдайда, оның аккаунтының архиві туысқандарына берілетін болады деген шешім қабылдады. Өз кезегінде Фейсбук аккаунтты жадының парақтары ретінде сақтай отырып, оны жабу практикасын қолданады [7]. Қазақстан Республикасының заңнамасы «қырылып кеткен» аккаунттар дейтінге меншік құқығын реттейтін және олардың қайтыс болған иелерінің құқығын қорғайтын нормаларды көздеуге тиіс деп ойлаймыз.

Дербес деректердің қауіпсіздігі мен қорғалуын ғалымдар олардың пайдаланылуы блокчейн технологиясында негізделіп, таратылған тізілімде өңдеу жолымен қамтамасыз етуді ұсынады [8].

Блокчейн – бұл көпфункционалды және көпдеңгейлі ақпараттық технология, оны экономикалық қызметте, атап айтқанда, қаржы операцияларында, ұйымдардағы мәліметтерді есепке алуда қолдануға болады[9]. Бұған мысал ретінде азаматтық-құқықтық шарттарды (Швеция, Гондурас, Грузия), еңбек шарттарын (Coca-Cola компаниясы, АҚШ) тіркеу кезінде блокчейнді пайдалануды айтуға болады.

Блокчейн технологиясын сайлау процесінде (Сьерра-Леоне), халықты саяси және әлеуметтік сұрақтар бойынша тестілеуде (Австралия) [10], білім беру саласында [11], банк секторында [12], көлікте (Ресей) [13] және басқаларда ойдағыдай қолдануға болады.

Мұндай деректердің блокчейн технологиясының арқасында дәл әрі нақты болуы Интернет-ресурстардың кез келген пайдаланушысына белгілі бір деректердің оның иесіне тиесілілігіне көз жеткізуге мүмкіндік береді. Мұндай технологияның субъектілер арасындағы есеп-қисап қатынастардың өзара әрекеттесуін оңайлатуға бағытталғаны атап көрсетіледі. Блокчейннің қорғалғандығы деректердің заңсыз өзгеруінен және қолдан жасалуынан ойдағыдай қорғауға мүмкіндік береді деп саналады [14]. Мұндай технологияның артықшылығы электрондық үкіметте (e-government) не азаматтарға арналған үкіметте оның төлнұсқалығының сақталуы мен расталуына байланысты көптеген мәселелердің шешіміне айналуы мүмкін. Осыған байланысты блокчейн-технологияларды қолдана отырып, мемлекеттік көрсетілетін қызметтерді цифрлық нысанға ауыстыру мемлекет пен қоғамның өзара іс-қимылын дамытудың перспективалық бағыты болып табылады.

Салыстырмалы түрде алғанда, таяу арада блокчейн биткоинмен біртұтас құбылыс ретінде қабылданудан қалғанын атап көрсету қажет, оның үстіне блокчейн технологиясы биткоин криптовалютасын шығару мен оның айналымының негізі болып табылады [9].

Биткоин. Биткоинның заңдық табиғаты туралы бірыңғай пікір жоқ, оны тауар ретінде, төлем құралы не қаржы құралы ретінде көрсететін көзқарастар бар[5]. Қаржы және инвестиция саласындағы танымал маман А. Дамодаранның пайымдауынша, биткоин онша сәтті болмаса да, валюта, өйткені оның айырбастау құралы ретінде қолданылуы шектеулі болады, не коллекциялау объектісі. Бұл ретте ол биткоин актив бола алмайды және тауар болып табылмайды деп атап өтеді[6]. Экономист Л. Кристуфека өзінің зерттеулерінде биткоинның тәуекелді инвестицияны білдіретінін атап өтеді [15]. Биткоин Финляндияда, Германияда, Канадада, Жапония мен АҚШ-та төлем құралы ретінде танылды. Бұл ретте биткоинды бірде-бір мемлекет ресми төлем құралының айырбасы ретінде мойындамады. Жапония үкіметі 2017 жылдан бастап криптовалютаны, оның ішінде биткоинды төлем құралы ретінде мойындады және ол валюта болып танылады [16]. Алайда АҚШ-та биткоинды валюта деп мойындамай, есептік-кассалық қызмет көрсету саласындағы кәсіпкерлік қызметке жатқызады. Биткоин заңсыз деп танылған Вьетнам, Қырғыз Республикасы, Исландия, Боливия оған қатысты қарама-қарсы көзқарас ұстанды [15, 188-б.]. Биткоинмен қатар сегіз криптовалюта белгілі, атап айтқанда: эфир (ETH/USD), лайткоин (LTC/USD). Нидерландтың орталық банкі өз криптовалютасын зерттеу жүргізу мақсатында белгіледі [17]. Қазақстан Республикасының Ұлттық банкі өзінің криптова-

---

[4] *«Цифрлық республика туралы» 2016 жылғы 7 қазандағы № 2016-1321 Заң // https://wipolex.wipo.int/ru/legislation/details/16380 (жүгінген күн: 04.05.2020ж.).*
[5] *Цифровая экономика Российской Федерации // http://static.government.ru/media/files/9gFM4FHj4PsB79I5v7yLVuPgu4bvR7M0.pdf.*
[6] *Интернет-портал Аналитического центра при Правительстве Российской Федерации // http://ac.gov.ru/files/publication/a/16530.pdf.*

лютасын енгізу туралы бастама көтермейді, дегенмен, басқа да криптовалюталарды сатып алуға, сатуға және олардың майнингіне рұқсат береді, бірақ оларды жарнамалауға қарсы пікірлер айтады [18].

Ақпараттық технологиялардың белсенді түрде дамуымен интернет-кеңістікте, киберқауіпсіздік саласындағы қолданыстағы заңнаманы жетілдіруде қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелерін туындатып отыр.

Киберқауіпсіздік. Зиян келтіретін бағдарламалардың 3%-ы ғана бағдарламалық қамтылымның техникалық тұрғыдан кемістігін пайдаланып қалуға тырысады. Ал қалған 97%-ы пайдаланушының өзіне таныс электрондық пошта мекенжайына сенген аңғалдығын пайдалана отырып[7], құрбанын алдауға және оның өз құпия сөзін өзі хабарлауына мәжбүр етеді[19]. Киберқұқық бұзушылар бопсалау немесе алаяқтық жасау мақсатында пайдалануға болатын, заңмен қорғалатын құпияны қамтитын тиісті құжаттарға қол жеткізу үшін әлеуметтік желінің электрондық поштасына немесе аккаунтына қолжетімділікті пайдаланады.

Осы саладағы заңнаманың жетілдірілмеуі киберқылмыстылыққа қарсы тиімді іс-қимыл жасауға кедергі келтіріп отырғанын атап айту қажет. Мәселен, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің (бұдан әрі - ҚК) 210-бабында зиянды компьютерлік бағдарламалар мен бағдарламалық өнімдерді шығарғаны, пайдаланғаны немесе таратқаны үшін жауапкершілік көзделген. Қалыптасқан практика бойынша компьютерлік бағдарламаның «зиян келтіруші» деген анықтамасын сарапшылар вирусқа қарсы бағдарламалық қамтылымның алдыңғы қатарлы өндірушілерінің номенклатурасы жөніндегі зиян келтіруші бағдарламаларды саралаудан бас тартады. Алайда, зиянды компьютерлік бағдарламалардың бәрі бірдей вирус болып есептелмейді және вирустың барлығы зиян келтіруші бағдарлама болып табылмайды. Мысалы, вирус жұқтырған компьютерлердің есептеу қуатын жымқыруға арналған Trojan.BitCoinMiner түріндегі трояндық бағдарламаның түрленуі вирусқа қарсы бағдарламалық қамтылыммен айқындалып, зиян келтіруші бағдарламалар қасиетіне ие болмайды. Екінші жағынан қарағанда, сериялық нөмірлерді (кілттерді) нөмірлік тұрғыдан түрлендіруге арналған, кейіннен оны заңсыз пайдалану мақсатында компьютердің қандай да бір терезесіне енгізу үшін пайдаланылатын keygen.exe (кейген) сияқты бағдарламаға вирусқа қарсы бағдарламалар әсер етпейді, алайда, заңнамаға сәйкес осы бағдарламадан туындайтын, компьютердегі құпия сөзді бұзуға арналған кілті бар файл ақпараттың қорғалуын бейтараптандырып, оған санкциясыз қол жеткізуді қамтамасыз ету үшін зиян келтіруші бағдарламалар қатарына жатады [19, 139-140-б, 143-б.].

Тағы бір проблема бар. ҚК 210-бабының диспозициясында ақпаратты санкциясыз жоюға, бүлдіруге, өзгертуге, көшірмесін алуға немесе қорғаныш құралын бейтараптандыруға қабілетті компьютерлік бағдарламаларды әзірлеуге, дайындауға бағытталған әрекет ретінде зиян келтіруші бағдарламалар жасауды қарастырады. Заңнамада мұндай бағдарламаларды тарату деп, оған кез келген бөгде адамның электрондық желі арқылы зиян келтіруші бағдарламаға сілтемені қамтитын хабарламаны таратуды, яғни бағдарламаға желімен немесе өзге де тәсілмен рұқсат беретін кез келген әрекетті қоса алғанда, ықтимал тәсілдердің кез келгені арқылы қол жеткізуге рұқсат беру түсініледі. Осы функциялардың бәрі PHP тіліндегі бағдарламалық кодты қамтитын ақпараттан санкциясыз көшірме жасауға арналған компьютерлік бағдарламаларды білдіретіндіктен, «фишинг» сайты орындауға қабілетті екенін атап көрсету қажет. Зиян келтіруші бағдарламаларды жасап, таратудың анықталған қауіп-қатерінің жолын кесу бойынша бүгінгі таңда қабылданған бірден-бір шара - «фишинг» сайттарын бұғаттау нәтиже бермей отыр, өйткені мұнымен жасаушылардың орнына, сайттар әрекетінің жолы ғана кесіледі [19, 140-141-б.].

Қытай Халық Республикасында киберқауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша мемлекеттік деңгейде пәрменді шаралар қабылданды. Қытайда 2003 жылы «Алтын қалқан» жобасы іске қосылды, ол кибершабуыл мен заңсыз әрекеттің алдын алу үшін қолданылады.

Францияда 1988 жылғы 5 қаңтардағы Godfrain Заңында киберқылмыстылыққа қарсы күрес бойынша мемлекеттік міндет белгіленді. Осы заңның ережелерін негізге ала отырып, провайдерлер мүдделі тұлғаларға интернет-ресурстардың авторлары туралы ақпарат береді. Сондай-ақ Францияда 1978 жылдан бастап Ұлттық информатика және еркіндік комиссиясы жұмыс істеп келеді, оның құзыретіне информатика саласындағы адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау кіреді. Германияда заңдастырылмаған контентті интернет-ресурстарға орналастыру, егер провайдерлер осындай ақпараттың меншік иесі болса немесе өзге де дереккөздерге сілтеме жасай отырып, әдейі таратса, жауапкершілік осы провайдерлерге жүктеледі. Жапонияда да жауапкершілік жөнінде осыған ұқсас көзқарас қалыптасқан.

[7] *https://digitalguardian.com/blog/social-engineering-attacks-common-techniques-howprevent-attack (жүгінген күн: 04.05.2020ж.).*

Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты қызметкерлерінің еңбектерінде ақпараттық жүйелер мен ресурстар қауіпсіздігі мәселесіне назар аударылатынын айта кеткен жөн. Мысалы, бүгінгі таңда барлық инфрақұрылымдар (мемлекеттік болсын, жеке сектор болсын) шетелдік аппараттық және бағдарламалық құралдар пайдаланыла отырып құрылған. Осыған орай Қазақстанның ақпараттық ресурстарын қорғаудың жай-күйі аппараттық және бағдарламалық қамтылымды жеткізетін шетелдіктерге тікелей тәуелді. Осыған байланысты қолданыстағы ҚК пен ӘҚБтК мемлекеттік ақпараттық жүйелердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерді орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін жауапкершілікті көздейтін құқық бұзушылық құрамдарымен толықтыру, сондай-ақ мемлекеттік емес, мынадай жекеше ақпараттық жүйелерді:

- қашықтықтан банк қызметін көрсететін ақпараттық жүйелерді, банктердің, сақтандыру ұйымдары клиенттерінің дербес деректерін сақтау жүйелері;

- квазимемлекеттік сектор субъектілерінің ақпараттық жүйелерінің ақпараттандыру объектілерін де міндетті түрде аттестаттау тәртібін заңнамаға енгізу туралы мәселе қойылады [20].

2016 жылы АҚШ-та «Киберқауіпсіздік саласындағы зерттеулер мен әзірлемелердің стратегиялық федералдық жоспары» (Federal Cybersecurity Research and Development Strategic Plan) қабылданды. Бұл жоспардың ұзақ мерзімді мақсаттары ғылым мен технология саласында артықшылыққа қол жеткізу болып табылады, бұл қарсыластардың шығындары мен тәуекелдерін арттыру, сонымен қатар осы әрекеттен алатын пайдасын анағұрлым төмендету есебінен олардың зиян келтіретін әрекеттерін болдырмауға көмектесер еді.

Жасанды интеллектінің кейбір белгілері бар компьютерлік вирустар арқылы жасалатын киберқылмыстар таяу болашақтың ақиқатына айналуда, бұларға бейімделгіш әрекет (әртүрлі жағдайларда түрліше әрекет етуге мүмкіндік беретін), мутациялар арқылы өздігінен пайда болу (бұл неғұрлым ескі нұсқалар сигнатураларының пайдасыздығын қамтамасыз етеді), мимикрия (заңды бағдарламалармен бүркену) жатады [21].

Жасанды интеллектінің құқық субъектілігі, құқықтық мәртебесі және оны жеткізушілердің әрекеттері үшін жауапкершілігі. Жасанды интеллект (бұдан әрі - ЖИ) жеткізушілеріне (юниттеріне) дербес құқық субъектілігін беру мәселесі ғылыми әдебиетте негізді пікірталас тудыруда. Өзін-өзі тану мен өзін-өзі анықтаудың автономдық критерийлері бойынша С.М. Солайман ЖИ жеткізушілерін жануарлармен салыстырып, екеуі де құқықтар мен міндеттерді жүзеге асыруға қабілетсіз деп есептейді [22]. Ал басқа ғалымдар ЖИ жеткізушілерінің жалған автономдығын атап көрсете отырып, оларды ұйымдармен салыстырады. Мәселен, ЖИ жеткізушісі автономдықты анағұрлым ауқымды түрде пайдалана алады, сондықтан өзінің иесі немесе әзірлеуші оны толықтай бақылай алмауы мүмкін[8]. Үшінші топ «жасанды интеллект юнитіне электрондық тұлғаның құқықтық мәртебесін беру мұндай юниттің автономдығы мен дербестігін танып, оның өз әрекеттері үшін жауапкершілігін жеке және заңды тұлғаларды босатуға емес, керісінше, осындай бағыныштылықты нығайтып, жасанды интеллект юниттері мен олардың артында тұрған нақты адамдарды сәйкестендіру проблемаларын шешуге бағытталуы тиіс» деп есептейді [23]. Ал ғалымдардың төртінші тобының пікірі «электрондық тұлға» құқық объектісі мен субъектісін бір мезгілде интегралдық тұрғыдан ұштастыруды білдіреді дегенге саяды [24]. Бесінші топ «электрондық тұлға» жұмысының құқықтық тетіктері роботтарға құқық субъектілігін бермесе де жүзеге асуы мүмкін дейді [25].

Роботтар мен үшінші тұлғалар арасындағы, сондай-ақ робот пен оның әзірлеушісі, иесі немесе пайдаланушысы арасындағы құқықтық қатынастар заңнамада нақты регламенттелуге тиіс деп пайымдаймыз. Адамды ЖИ-дің теріс әсерінен қорғап-қоршау үшін адамдарға және мүлікке залалын тигізетін жасанды интеллект юниттерін жасаушыларды, өндірушілерді, иеленушілерді, пайдаланушыларды, жалға берушілерді, сондай-ақ жасанды интеллект юниттеріне заңға қайшы залал келтіретін тұлғалар мен ұйымдарды құқықтық бақылауға алып, олардың жауапкершілігін белгілеу қажет [26]. ЖИ жеткізушілерінің қатысуымен болатын деликтілерді қауіптілігі жоғары көздерден келтірілетін зиянның қағидалары бойынша, сондай-ақ өндірушінің сапасыз жасаған тауары (жұмысы) үшін жауапкершілігін енгізу арқылы шешуді ұсынамыз. Өздігінен білім алу функциясы бар ЖИ жеткізушілері бұл қағидаға жатпауы мүмкін. Олардың құқықтық мәртебесі, біздің ойымызша, терең зерделеуді қажет етеді. Роботты пайдаланушылар үшін міндетті сақтандыруды енгізу мәселесі де күн тәртібінде тұр.

Шетелдерде робот өндірушілерге арналған этикалық стандарттар әзірленген. 2018 жылы Германияның көлік министрі «Германиядағы робомобильдерге арналған этикалық

[8] *The Future is here: Artificial Intelligence and Robotics. In: Nishith Desai Associates // http://www.nishithdesai.com/fileadmin/user_upload/pdfs/Research_Papers/Artificial_Intelligence_and_Robotics.pdf (жүгінген күн: 30.04.2020ж.).*

нормалар жинағы» атты баяндамасын ұсынды. Жасанды интеллект жөніндегі Жапония қоғамы (JSAI) ЖИ әзірлеушілері үшін адалдық, адамгершілік, қауіпсіздік, заңдылық, қоғам алдындағы жауапкершілік, жеке өмірді құрметтеушілік сияқты этикалық стандарттарды әзірлеп, ұсынды.

Адам мен ЖИ жеткізушілерінің еңбек қызметі саласындағы өзара іс-қимылының нормативтік негізі Роботтарға арналған этикалық нормаларының корейлік хартиясында, сондай-ақ Жасанды интеллектінің азиломар қағидаттарында (АҚШ, 2017 ж.) серіктес робот адамға зиянын тигізбейді, адам роботты қамқорлығына алады, роботтарды адамзат қызметіне қарсы пайдаланудан бас тартады деп жазылған.

ЖИ мен робот техникасы АҚШ-та автоматтандырылған көлік құралдары және робот техникасын дамыту бағдарламалары саласындағы актілерде реттеледі, даулы мәселелер болса прецеденттік құқықты пайдалану арқылы шешіледі.

Цифрлық технологиялардың дамуы еңбек нарығының өзгеруіне алып келеді. Адам еңбегін заманауи ғылым мен техниканың жетістіктерімен, оның ішінде жасанды интеллектіні пайдалану арқылы машинаның үйретуіне алмастыру еңбек нарығындағы талаптарды өзгертеді [27].

Адам еңбегі мен роботты бөлу. Білім беру жүйесі. Кейбір ғалымдар өндірісте роботтандыру мен жасанды интеллектіні кең көлемде қолдану мүмкіндіктері адамның еңбек ету құқығын және оның нәтижелерін пайдалануды ойландырып қояды деп атап өтеді. Бұл жерде бүкіл еңбек құқығы, алдымен қол еңбегі саласындағы еңбек, содан кейін ақыл-оймен жасалатын еңбек мәселесі туындайды [26, 73-б.]. Цифрлық тұлға (адам) мен жасанды интеллектілі машина (робот) арасындағы бөлініс болашақта олардың құзыреттерін нақты бөлуге негізделетінін атап өту қажет. Машиналарға (роботтарға) - нақты, жеңіл қалыптастырылатын және бағаланатын hardskills (қатаң дағдылар), ал адамдарға (перспективада цифрлық тұлғаларға) дарынға, шығармашылыққа, ерекше еңбек етуге, өзіндік бір шешімдерге негізделген, былайша айтқанда, жұмсақ дағдылар (softskills) берілуі тиіс деп пайымдаймыз. Осыған байланысты біз куәгері болып отырған цифрландыру дәуірінде жоғары білім беру жүйесі мамандарды қатаң (тиімсіз) регламентті негізге ала отырып, стандартты (бір типті міндеттерді) шешімдерді шешу дағдыларына емес, түрлі жағдайларда креативті, стандартқа сай емес шешімдер қабылдауға көмектесетін талдамалық, абстрактілі ойлауға үйретуге тиіс.

Заңтануда сот төрелігін іске асыруда цифрлық технологияларды пайдалану цифрландырудың өзекті мәселесі болып табылады. Мысалы, Сингапурда сот шешімдерін қабылдауды жеңілдету үшін барлық судьялар онлайн-жүйелерді: LawNetLegalWorkbench (заң дерекқоры бойынша зияткерлік іздеу); JODB (соттың жұмыс құжаттары мен жинақтарын қамтитын дерекқор); SINGS (үкім шығару критерийлерін және ақпаратты қамтамасыз ететін үкім шығару қағидаларының жүйесі); IMPRESS (Жоғарғы сот пен жергілікті соттардың шешімдерін тіркейтін жүйе) пайдалану мүмкіндігіне ие [28].

Сот төрелігін іске асыру кезінде ЖИ пайдалануда адам қызметі салалары мен автоматты жүйелерді қатаң бөлуге болады.

Біздің пікірімізше, роботтың құқықтық әрекет жасаған тұлғаны емес, құқықтық әрекетті бағалауы мұндай шешімдердің негізділігі мен әділдігіне және тұтастай тұлғаның негізгі құқықтарының қорғалу жай-күйіне жағымсыз ықпал етуі мүмкін. Осыған байланысты ЖИ тұлғаны бағалауға және айқын логикалық өзара байланысы жоқ, демек, «машинамен өңделуге» жатпайтын субъективті факторларға негізделетін процестік шешімдерді қабылдау мүмкіндігін беруге болмайды. ЖИ элементтері белгілі бір біліктілікті талап етпейтін операцияларды (мысалы, негізгі және қосымша тізімнен алқабилерді іріктеу, процестік шығасыларды есептеу, синхронды аударма, сот отырысының, қашықтықтан жауап алудың хаттамасын жүргізу, үлгі бойынша құжаттар жасау, құқықтық бағалауды талап етпейтін қарапайым құқықтық мәселелер бойынша консультациялар беру, бейнекөріністер арқылы күдікті адамдарды іздестіру және сәйкестендіру) жүргізу үшін пайдалануға болады деп пайымдаймыз.

ҚР Қылмыстық-процестік кодексіне қылмыстық іс бойынша іс жүргізуде цифрлық технологияларды пайдалана отырып, дәлелдемелерді пайдалану туралы нормалар енгізілген. Осылайша, қорғаушы не жәбірленушінің өкілі техникалық құралдар көмегімен сауалнама жүргізуге құқылы. Сауалнама жүргізу техникалық құралдарда тіркеледі және электрондық жеткізгіште сақталады. Одан кейін материалдар қылмыстық іске қоса тігіледі, оларды уәкілетті орган зерттеп, бағалағаннан кейін аталған материалдар дәлелдеме мәртебесіне ие болады (ҚПК 122-бабының үшінші бөлігінің 5-тармағы). Заң шығарушы қылмыстық сот ісін жүргізудің мүдделі қатысушыларына және азаматтарға, ұйымдарға дәлелдемелер ретінде қылмыстық іске қосып тігу үшін электрондық құжат нысанында ақпарат беруге рұқсат береді (ҚПК 122-бабының төртінші бөлігі). Жәбірленушіден және куәдан бейнебайланыс режимінде қашықтықтан жауап алу жүргізу көзделеді (ҚПК 213-бабы). Қылмыстық-процестік кодексте ауыр

науқастардан, мүмкіндіктері шектеулі (мылқау, нашар еститіндер), оның ішінде дене зақымын алғандар және денсаулығынан айырылған адамдардан жауап алу жүргізу тәсілдері көрсетілмегенін атап өту қажет. Тергеуші немесе алдын ала анықтаушы мылқау немесе нашар еститін жәбірленушіден немесе куәдан бейне жауап алуды маман ретінде сурдоаудармашыны тарта отырып жүргізуге, одан соң сурдоаудармашы қол қоятын жауап алу хаттамасын жасауға және бейне жауап алу жазбасын электрондық қылмыстық іс материалдарына қоса тігуге болады деп пайымдаймыз.

Қылмыстық процеске қатысушылар шетелде болған кезде қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек көрсету үшін бейне жауап алу жүргізу мәселесі ғылыми тұрғыдан ойластыруды талап етеді. Бұл мәселені әзірленіп жатқан Шанхай ынтымақтастық ұйымының құқықтық көмек және азаматтық және қылмыстық істер бойынша құқықтық қатынастар туралы конвенция жобасы шеңберінде шешуге болады деп пайымдаймыз. Мысалы, процеске қатысушылардан бейнебайланыс арқылы (қашықтықтан жауап алу) және Шанхай ынтымақтастық ұйымының құқықтық көмек және азаматтық және қылмыстық істер бойынша құқықтық қатынастар туралы конвенция Тараптарының ішкі заңнамасына сәйкес жауап алынуы мүмкін.

Цифрлық технологиялар уәкілетті органдардың құқық қолдану қызметінде қолданылады. Мысалы, қылмыстық істі ақпараттық автоматтандырылған жүйелерді пайдалана отырып, электрондық форматта жүргізу Грузияда, Молдовада, Украинада, Эстонияда енгізілген. Бельгияның, Германияның, Голландияның, Италияның, Испанияның, Португалияның, Румынияның, Финляндияның заңнамасында цифрлық құжаттарды дәлелдеме ретінде пайдалануға рұқсат етілетіні бекітілген [29].

Қарастырылған шетелдік тәжірибені ескере отырып, Қылмыстық-процестік кодекстің 111-бабының екінші бөлігінде қамтылған дәлелдемелердің тізбесін мыналарды: электрондық-цифрлық нысанда айғақтарды (күдіктінің, жәбірленушінің, куәның, сарапшының, маманның); қорытындыларды (сарапшының, маманның); электрондық заттай дәлелдемелерді; жаңа тергеу және сот әрекеттерінің хаттамаларын қосу арқылы кеңейту ұсынылады.

Құқық шығармашылық қызметте қашықтықтағы нысандарды қолдану ТМД елдерінің заңнамасын жүйеге келтірудің басым бағыттарының бірі болуда [30].

Заңнаманы жүйеге келтіру. «Цифрландыру» құқық нысанына да айтарлықтай ықпал етуде. Оның электрондық нұсқалары көптен бері Интернет желісінде тиісті электрондық базаларда және ақпараттық-анықтамалық жүйелерде («Әділет», «Параграф», «Zan.kz» және т.б.) орналастырылуда. Соңғылар құқық қолданушылар мен қарапайым азаматтар арасында кеңінен танымалдылыққа ие. Бұл, ең алдымен, мұндай ақпараттық ресурстардың ыңғайлылығына байланысты. Осыған байланысты Т.Я. Хабриева: «...нормативтік құқықтық акт, нормативтік мазмұны бар шарт сияқты құқықтың формальды-заң дереккөздерінің «виртуалды дублері», «цифрлық сынары» пайда болуда»... Бұл жай ғана цифрлық көшірме емес, одан да артық дүние, себебі құқықтың формальды-заң дереккөзі мәтінінің электрондық нұсқасы соңғының функциясын атқарады. Заңгерлер заңдық істі шешу кезінде дәл осыдан «құқықты жинайды» деп орынды атап көрсетеді [31]. Одан басқа, дәл осы Ақпараттық-құқықтық жүйеде (бұдан әрі - АҚЖ) нормативтік құқықтық актінің (бұдан әрі - НҚА) электрондық барлығы қолдана алатын нұсқасымен таныса алады.

Цифрландыру жаңа мүмкіндіктерді ұсынып отырған жағдайда АҚЖ-ны әзірлеушілер ақпарат алудың жаңа тәсілдерін, атап айтқанда, НҚА-дағы өзгерістер мен толықтырулар хронологиясын және тағы басқаларды кезең-кезеңімен әзірлейді және оны пайдаланушыларға ұсынады.

Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрі А.Ғ. Балаева қазақстандықтарды мемлекеттік органдар ұсынатын мүмкіндіктерді барынша пайдалануға шақырады: «... Қазақстанда төтенше жағдай кезеңінде 800-ден астам мемлекеттік қызмет онлайн көрсетілуде. Олардың барлығы қазақстандықтардың коронавирус пандемиясы кезеңінде қалыпты өмір сүруін қамтамасыз етуге бағытталған. Мемлекет алдын ала қамданған маңызды қадамның бірі ... мемлекеттік қызмет көрсетілетін интернет-ресурстарға тегін қол жеткізу болды» [32]. Осы мәселе аясында Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің «Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты» ШЖҚ РМК-ның (бұдан әрі - ЗҚАИ) өзіне электрондық түрдегі НҚА-ны, сонымен қатар құқық саласындағы ақпараттық және анықтамалық-әдістемелік сипаттағы өзге де материалдарды қамтитын құқықтық ақпаратқа қолжетімділікті ұсынуға үлесін ерекше атап өту қажет. Бұл ретте құқықтық ақпараттың толықтығы дәрежесіне және сервистік мүмкіндіктерге қарай оларға тегін және коммерциялық негізде қол жеткізуге болады.

ЗҚАИ көп жылдан бері мемлекеттің әділет органдарының негізгі міндеттерінің бірі – құқықтық насихатты қамтамасыз етуді іске асыруда сенімді құралы болып табылады.

Цифрландыру дәуірінде құқықтық ақпаратты ұсынудың әдістері мен тәсілдері де осы ақпаратты қолжетімді ету үшін жаңа техноло-

гияларды енгізуді талап етеді. Осы мақсатта кәсіпорынның қоғамда және нарықта өзін таныта білген бағдарламалық өнімдерін техникалық модернизация тұрақты негізде жүзеге асырылуда.

2018 жылдан бері НҚА-мен жұмыс жасау үшін барлық қажетті құралдары бар Zan.kz онлайн-нұсқасы жұмыс істеуде. Ағымдағы жылы жүйе жетілдірілетін болады, бұл оны жылдам әрі мазмұнды, ал ақпаратты қолжетімді етуге мүмкіндік береді.

Одан басқа, кәсіпорында елімізде аналогы жоқ, барлық құқықтық сұрақтар бойынша консультацияларды тәулік бойы ұсынатын Құқықтық ақпараттық қызмет жұмыс істейді. Бұл жерде мемлекет мемлекеттік органдардың ашықтығын қамтамасыз етуге, халық үшін өтініштеріне сапалы әрі қолжетімді жауап беруге көп көңіл бөлетінін атап өту қажет. Мысалы, Құқықтық ақпараттық қызмет көптеген алаңдар арқылы: қалалық телефондар үшін 119 нөмірі бойынша; Whatsapp – ұялы және өзге де платформалар үшін; кәсіпорын мен Әділет министрлігінің сайтында; «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесінде консультациялар береді.

Қызмет қызметкерлері жұмысының тиімділігін арттыру мақсатында 2020 жылдан бастап пайдаланушыларға ақпаратты автоматты режимде алуға мүмкіндік беретін құралдар енгізілді. Техникалық жағынан ол былайша жұмыс істейді: дыбыс беретін робот 119 нөмірі бойынша соғылған қоңырауларды өңдейді, есеп қалыптастырады, бастысы – берілген алгоритмге сәйкес сұрақтың сипатын анықтап, өз бетінше оператормен қоспай-ақ консультация беруге тырысады. Осы роботты үйрету үшін негізгі сөздерден және олардың белгілі бір жауапқа сәйкестігінен тұратын білім базасы іске қосылған. Аталған білім базасын қалыптастыру және оны толықтыру тұрақты негізде жүзеге асырылады.

Осыған ұқсас қағидат бойынша Виртуалды кеңесші де әрекет етеді. Алайда берілетін консультациялар жазбаша түрде жүзеге асырылады. «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесінің әрбір пайдаланушысы басты бетте орналасқан Виртуалды кеңесшіге өз сұрағын қойып, тез жауап (білім базасында болған жағдайда) алады. Бұл құралдар Құқықтық ақпараттық қызмет жұмысының тиімділігін арттыруға, оларды егжей-тегжейлі талдауды талап ететін сұрақтарға назар аудару үшін «Жеке куәлікті қалай алуға болады», «... қандай құжаттар керек» және тағы басқа да негізгі сұрақтарға жауаптарды бірнеше рет қайталау қажеттігінен босатуға мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты мықты ғылыми әлеуетке ие және телефонмен консультация беру арқылы халыққа білікті заң көмегін тегін көрсету бойынша Құқықтық ақпарат қызметі бола отырып, мүдделі халықаралық және шетелдік ұйымдармен, сондай-ақ отандық квазимемлекеттік сектор ұйымдарымен, ғылыми ұйымдармен және даму қорларымен ынтымақтасуға дайын екенін атап өтеміз.

Жоғарыда жазылғандарды қорытындылай келе, жаңа технологиялардың пайда болуымен қоғамның өзгерген тыныс-тіршілігінің тұрмысы құқық реттейтін қоғамдық қатынастар тобының кеңеюіне және, тиісінше, қоғамдық қатынастарды реттеушілер түрінің мазмұнын өзгертуге алып келді. Бұл мән-жай басымдықтарды және ұлттық құқықтың жаңа жағдайларда даму заңдылығын айқындау қажеттігін туындатады. Аталған мәселедегі маңызды рөл заманауи құқықтық доктринаға беріледі, себебі оның теориялық негіздері мен ғылыми тұжырымдамалары цифрлық технологияларды пайдалану саласында қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеу тетігінің оңтайлы моделін жасауға ықпал ете алады.

ӘДЕБИЕТ

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Төтенше жағдай режимін қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік комиссияның қорытынды отырысында сөйлеген сөзі. Нұр-Сұлтан қ., 11.05.2020 ж. // http://www.akorda.kz/ru/speeches/internal_political_affairs/in_speeches_and_addresses/vystuplenie-glavy-gosudarstva-na-zaklyuchitelnom-zasedanii-gosudarstvennoi-komissii-po-chrezvychainomu-polozheniyu (жүгінген күн: 05.05.2020 ж.).

2. Карцхия А.А. Цифровая трансформация права // Мониторинг правоприменения. – №1 (30). – 2019. – 26 Б.

3. Белгородцева Н.Г. Теоретико-правовые аспекты защиты персональных данных. Автореф. ...канд. юрид. наук. М., 2012. – 11 Б.

4. Янкин А.Н. Зарубежный опыт охраны частной жизни в информационной среде в ходе производства по уголовному делу // Евразийская адвокатура. – 2018. – № 3 (34). – 76, 77 Б.; Параскевов А.В., Левченко А.В., Кухоль Ю.А. Сравнительный анализ правового регулирования защиты персональных данных в России и за рубежом // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета. – 2015. – № 10. – 866 – 894.

5. Амерханов Р.А. Некоторые вопросы правового регулирования дистанционного способа продажи товаров // https://www.zakon.kz/5003249-nekotorye-voprosy-pravovogo.html (жүгінген күн: 06.05.2020 ж.).

6. Саинская Л.А. Проблемы защиты прав потребителей при дистанционной торговле через сеть «Интернет» // https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-zaschity-prav-potrebiteley-pri-distantsionnoy-torgovle-cherez-set-internet/viewer(жүгінген күн: 06.05.2020 ж.).

7. Гросс Ф. Криминальный Runet. Темные стороны Интернета. М.: Изд-во «Э», 2016. – 31-32 Б.

8. Козин И.С. Метод обеспечения безопасной обработки персональных данных на основе применения технологии блокчейн // Научно-технический вестник информационных технологий, механики и оптики. 2019, № 5. том 19. – 892-900 Б.

9. Харченко О.И. Блокчейн в информационном обществе // Вестник СГСЭУ. – 2018. – № 2 (71). – 28 Б.

10. Сигалов К.Е., Салин П.Б., Чувальникова А.С. Применение технологии блокчейн в праве, политике и государственном управлении // Вестник РУДН. Серия: Юридические науки. – 2018. – № 4. Т. 22. – 571-572 Б.

11. Кузнецов В.П., Бондаренко И.А. Блокчейн в образовании // Россия: тенденции и перспективы развития. 2018. – 858-860 Б.

12. Мейксин С.М. Блокчейн в банковском секторе // Вестник науки и образования. – 2019. – № 4(58). 1-бөлік. – 40-44 Б.

13. Намиот Д.Е., Покусаев О.Н., Куприяновский В.П., Акимов А.В. Приложения блокчейн на транспорте // InternationalJournalofOpenInformationTechnologies. – 2017. – № 12. – 130-134 Б.

14. Минбалеев А.В., Сафронов Е.Г. Правовая природа блокчейн // Вестник ЮУрГУ. Серия «Право». – 2018. Т. 18. – № 2. – 96 Б.

15. Лысенко Ю.В., Рябчук П.Г., Гордеева Д.С. Технологии цифровизации: биткоин // Азимут научных исследований: экономика и управление. – 2018. Т. 7. – № 4(25). – 189 Б.

16. Дравица В., Курбацкий В. Промышленная революция INDUSTRY 4.0 // Наука и инновации. – 2016. – Том 3. - №. 157. – 13-16 Б.

17. Батюк Б.В. Биткоин: станет ли он наднациональной валютой? // https://cyberleninka.ru/article/n/bitkoin-stanet-li-on-nadnatsionalnoy-valyutoy (жүгінген күн: 02.05.2020ж.).

18. Чеботарев А. «Нужен ли Казахстану криптотенге?» // https://kapital.kz/tehnology/81986/nuzhen-li-kazakhstanu-kriptotenge.html (жүгінген күн: 02.05.2020 ж.).

19. Масалаков А.С. Особенности киберпреступлений: инструменты нападения и защита информации. М.: ДМК Пресс, 2018. – 44, 47 Б.

20. Сабиров К.К., Ахмеджанов Ф.Р. Некоторые вопросы законодательного укрепления кибербезопасности в Республике Казахстан // Вопросы кибербезопасности. – 2017. – №3(21). – 59 Б.

21. Тирранен В.А. Преступления с использованием искусственного интеллекта // Развитие территорий. 2019. № 3 (17). – 11 Б.

22. Solaiman S.M. Legal personality of robots, corporations, idols and chimpanzees: a quest for legitimacy // Artificial Intelligence and Law, 2017, vol. 25, no. 2, p. 176.

23. Морхат П.М. Юнит искусственного интеллекта как электронное лицо // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Юриспруденция. – 2018. - № 2. – 66 Б.

24. Bowyer K. Robot Rights: at What Point Should an Intelligent Machine Be Considered a «Person»? // https://techxplore.com/news/2017-02-robot-rights-intelligent-machine-person.html (жүгінген күн: 30.04.2020 ж.).

25. Schrijver S. de The Future Is Now: Legal Consequences of Electronic Personality for Autonomous Robots // Who's Who Legal, 2018 // http://whoswholegal.com/news/features/article/34313/future-now-legal-consequences-electronic-personality-autonomousrobots (жүгінген күн: 30.04.2020 ж.).

26. Кашкин С.Ю., Покровский А.В. Искусственный интеллект, робототехника и защита прав человека в Европейском союзе // Вестник Университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА). – 2019. – № 4. – 80 Б.

27. Владимирова Ц.Д. Вызовы информационной экономики: развитие человеческого капитала // Экономика труда. – 2019. – № 3. Том 6. – 1030 Б.

28. Шульгин Е.П. Зарубежный опыт деятельности органов, осуществляющих производство по уголовным делам в электронном формате // Сетевое издание «Академическая мысль». – 2019. – № 4 (9). – 86 Б.

29. Зайцев О.А. Особенности использования электронной информации в качестве доказательств по уголовному делу: сравнительно-правовой анализ зарубежного законодательства // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. – 2019. – № 4. – 50-55 Б.

30. Липень С.В. Информационные технологии в правотворческой деятельности // LexRussica. – 2009. – № 8 (153). – 111-120 Б.

31. Хабриева Т.Я. Право перед вызовами цифровой реальности // https://izak.ru/img_content/pdf/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%20%D0%B2%D1%8B%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BC%D0%B8%20%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80-%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B9%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8.pdf (жүгінген күн: 14.04.2020 ж.).

32. Аида Балаева призвала казахстанцев максимально использовать предоставляемые госорганами возможности на время ЧП // https://toppress.kz/article/60167/aida-balaeva-prizvala-kazahstancev-maksimalno-ispolzovat-predostavlyaemie-gosorganami-vozmozhnosti-na-vremya-chp.

REFERENCES

1. Vystuplenie Glavy gosudarstva na zaklyuchitel'nom zasedanii Gosudarstvennoj komissii po chrezvychajnomu polozheniyu. g. Nur - Sultan, 11.05.2020 g. // http://www.akorda.kz/ru/speeches/internal_political_affairs/in_speeches_and_addresses/vystuplenie-glavy-gosudarstva-na-zaklyuchitelnom-zasedanii-gosudarstvennoi-komissii-po-chrezvychainomu-polozheniyu (data obrashcheniya: 05.05.2020 g.).

2. Karckhiya A.A. Cifrovaya transformaciya prava // Monitoring pravoprimeneniya. – №1 (30). – 2019. – S. 26.

3. Belgorodceva N.G. Teoretiko-pravovye aspekty zashchity personal'nyh dannyh. Avtoref. ... kand. yurid. nauk. M., 2012. – S.11.

4. Yankin A.N. Zarubezhnyj opyt ohrany chastnoj zhizni v informacionnoj srede v hode proizvodstva po ugolovnomu delu // Evrazijskaya advokatura. – 2018. – № 3 (34). – S. 76, 77.; Paraskevov A.V., Levchenko A.V., Kuhol' Yu.A. Sravnitel'nyj analiz pravovogo regulirovaniya zashchity personal'nyh dannyh v Rossii i za rubezhom // Politematicheskij setevoj elektronnyj nauchnyj zhurnal Kubanskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta. – 2015. – № 10. – 866 – 894.

5. Amerhanov R.A. Nekotorye voprosy pravovogo regulirovaniya distancionnogo sposoba prodazhi tovarov // https://www.zakon.kz/5003249-nekotorye-voprosy-pravovogo.html (data obrashcheniya: 06.05.2020 g.).

6. Sainskaya L.A. Problemy zashchity prav potrebitelej pri distancionnoj torgovle cherez set' «Internet» // https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-zaschity-prav-potrebiteley-pri-distantsionnoy-torgovle-cherez-set-internet/viewer (data obrashcheniya: 06.05.2020 g.).

7. Gross F. Kriminal'nyj Runet. Temnye storony Interneta. M.: Izd-vo «E», 2016. – S. 31-32.

8. Kozin I.S. Metod obespecheniya bezopasnoj obrabotki personal'nyh dannyh na osnove primeneniya tekhnologii blokchejn // Nauchno-tekhnicheskij vestnik informacionnyh tekhnologij, mekhaniki i optiki. 2019, № 5. ¬tom 19. – S. 892-900.

9. Harchenko O.I. Blokchejn v informacionnom obshchestve // Vestnik SGSEU. – 2018. – № 2 (71). – S. 28.

10. Sigalov K.E., Salin P.B., Chuval'nikova A.S. Primenenie tekhnologii blokchejn v prave, politike i gosudarstvennom upravlenii // Vestnik RUDN. Seriya: Yuridicheskie nauki. – 2018. – № 4. T. 22. – S. 571-572.

11. Kuznecov V.P., Bondarenko I.A. Blokchejn v obrazovanii // Rossiya: tendencii i perspektivy razvitiya. 2018. – S. 858-860.

12. Mejksin S.M. Blokchejn v bankovskom sektore // Vestnik nauki i obrazovaniya. – 2019. – № 4(58). Chast' 1. – S. 40-44.

13. Namiot D.E., Pokusaev O.N., Kupriyanovskij V.P., Akimov A.V. Prilozheniya blokchejn na transporte // International Journal of Open Information Technologies. – 2017. – № 12. – S. 130-134.

14. Minbaleev A.V., Safronov E.G. Pravovaya priroda blokchejn // Vestnik YuUrGU. Seriya «Pravo». – 2018. T. 18. – № 2. – S. 96.

15. Lysenko Yu.V., Ryabchuk P.G., Gordeeva D.S. Tekhnologii cifrovizacii: bitkoin // Azimut nauchnyh issledovanij: ekonomika i upravlenie. – 2018. T. 7. – № 4 (25). – S. 189.

16. Dravica V., Kurbackij V. Promyshlennaya revolyuciya INDUSTRY 4.0 // Nauka i innovacii. – 2016. – Tom 3. - №. 157. – S. 13-16.

17. Batyuk B.V. Bitkoin: stanet li on nadnacional'noj valyutoj? // https://cyberleninka.ru/article/n/bitkoin-stanet-li-on-nadnatsionalnoy-valyutoy (data obrashcheniya: 02.05.2020 g.).

18. Chebotarev A. «Nuzhen li Kazahstanu kriptotenge?» // https://kapital.kz/tehnology/81986/nuzhen-li-kazakhstanu-kriptotenge.html (data obrashcheniya: 02.05.2020 g.).

19. Masalakov A.S. Osobennosti kiberprestuplenij: instrumenty napadeniya i zashchita informacii. M.: DMK Press, 2018. – S. 44, 47.

20. Sabirov K.K., Ahmedzhanov F.R. Nekotorye voprosy zakonodatel'nogo ukrepleniya

kiberbezopasnosti v Respublike Kazahstan // Voprosy kiberbezopasnosti. – 2017. – №3 (21). – S. 59.
21. Tirranen V.A. Prestupleniya s ispol'zovaniem iskusstvennogo intellekta // Razvitie territorij. 2019. № 3 (17). – S. 11.
22. Solaiman S.M. Legal personality of robots, corporations, idols and chimpanzees: a quest for legitimacy // Artificial Intelligence and Law, 2017, vol. 25, no. 2, p. 176.
23. Morhat P.M. Yunit iskusstvennogo intellekta kak elektronnoe lico // Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seriya: Yurisprudenciya. – 2018. - № 2. – S. 66.
24. Bowyer K. Robot Rights: at What Point Should an Intelligent Machine Be Considered a «Person»? // https://techxplore.com/news/2017-02-robot-rights-intelligent-machine-person.html (data obrashcheniya: 30.04.2020 g.).
25. Schrijver S. de The Future Is Now: Legal Consequences of Electronic Personality for Autonomous Robots // Who's Who Legal, 2018 // http://whoswholegal.com/news/features/article/34313/future-now-legal-consequences-electronic-personality-autonomousrobots (data obrashcheniya: 30.04.2020 g.).
26. Kashkin S.Yu., Pokrovskij A.V. Iskusstvennyj intellekt, robototekhnika i zashchita prav cheloveka v Evropejskom soyuze // Vestnik Universiteta imeni O.E. Kutafina (MGYuA). – 2019. – № 4. – S. 80.
27. Vladimirova C.D. Vyzovy informacionnoj ekonomiki: razvitie chelovecheskogo kapitala // Ekonomika truda. – 2019. – № 3. Tom 6. – S. 1030.
28. Shul'gin E.P. Zarubezhnyj opyt deyatel'nosti organov, osushchestvlyayushchih proizvodstvo po ugolovnym delam v elektronnom formate // Setevoe izdanie «Akademicheskaya mysl'». – 2019. – № 4 (9). – S. 86.
29. Zajcev O.A. Osobennosti ispol'zovaniya elektronnoj informacii v kachestve dokazatel'stv po ugolovnomu delu: sravnitel'no-pravovoj analiz zarubezhnogo zakonodatel'stva // Zhurnal zarubezhnogo zakonodatel'stva i sravnitel'nogo pravovedeniya. – 2019. – № 4. – S. 50-55.
30. Lipen' S.V. Informacionnye tekhnologii v pravotvorcheskoj deyatel'nosti // Lekh Russica. – 2009. – № 8 (153). – S. 111-120.
31. Habrieva T.Ya. Pravo pered vyzovami cifrovoj real'nosti // https://izak.ru/img_content/pdf/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%20%D0%B2%D1%8B%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BC%D0%B8%20%D1%86%D0%B8%D1%84%D1%80-%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B9%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8.pdf (data obrashcheniya: 14.04.2020 g.).
32. Aida Balaeva prizvala kazahstancev maksimal'no ispol'zovat' predostavlyaemye gosorganami vozmozhnosti na vremya ChP // https://toppress.kz/article/60167/aida-balaeva-prizvala-kazahstancev-maksimalno-ispolzovat-predostavlyaemie-gosorganami-vozmozhnosti-na-vremya-chp.